Näringsutskottets betänkande

1981/82:18

över del av proposition 1981/82:25 med förslag till tilläggsbudget I för budgetåret 1981/82 (industridepartementet) jämte motioner

Ärendet

Proposition 1981/82:25 med förslag till tilläggsbudget I till statsbudgeten för budgetåret 1981/82 behandlas i detta betänkande såvitt gäller bilaga 10 (industridepartementet), dock med undantag av den del av punkt 2 som avser statens vattenfallsverks förvärv av Gränges AB:s kraftrörelse. Den frågan har behandlats i betänkandet NU 1981/82:13.

Vidare behandlas här fyra motioner. Tre har väckts med anledning av propositionen och avser statens förvärv av aktier i Luxor AB (punkt 5). Den fjärde gäller återinförande av tobaksmonopol (punkt 6).

FJORTONDE HUVUDTITELN

B. Industri m. m.

1. **Teckning av aktier i AB Svensk Exportkredit.** Utskottet tillstyrker regeringens förslag under punkt 1 (s. 89–91) och hemställer

att riksdagen med bifall till proposition 1981/82:25 bilaga 10 punkt 1 till *Teckning av aktier i AB Svensk Exportkredit* på tilläggsbudget I till statsbudgeten för budgetåret 1981/82 anvisar ett reservationsanslag av 100 000 000 kr.

E. Energi

2. **Statens vattenfallsverk: Kraftstationer m. m.** Regeringen har under punkt 2 (s. 91–104), såvitt nu är i fråga, föreslagit riksdagen att

2. bemyndiga regeringen att medge att de för driften av Forsmarks kärnkraftstation erforderliga mark- och vattenområdena får avyttras till Forsmarks Kraftgrupp AB,

3. bemyndiga regeringen att godkänna ett mellan statens vattenfallsverk och Fiskeby AB träffat konsortialavtal i vad staten därigenom ikläder sig ekonomiska förpliktelser,

4. bemyndiga regeringen att godkänna ett mellan statens vattenfallsverk och Jokkmokks kommun träffat konsortialavtal i vad staten därigenom ikläder sig ekonomiska förpliktelser,

5. bemyndiga regeringen att teckna borgen för lån till bolag i vilka statens vattenfallsverk förvaltar statens aktier intill sammanlagt 8 083 000 000 kr., varav högst 180 000 000 kr. för lån till eldistributionsföretag,

6. till Statens vattenfallsverk: Kraftstationer m. m. på tilläggsbudget I till statsbudgeten för budgetåret 1981/82 anvisa ett reservationsanslag av 20 000 000 kr.

Propositionen

Det i propositionen redovisade konsortialavtalet mellan statens vattenfallsverk och Fiskeby AB har i huvudsak följande innebörd. Parterna bildar tillsammans ett bolag, Ljusfors Kraft AB, där vattenfallsverket har 99 % och Fiskeby 1 % av aktierna. Från Fiskeby förvärvar det nya bolaget för 35 milj. kr. tre kraftstationer och en outbyggd fallhöjd, allt i Motala ström.

Vattenfallsverket har begärt att 36 milj. kr. anvisas från anslaget Kraftstationer m. m. för förvärven av kraftillgångarna och för teckning av aktier i Ljusfors Kraft AB. Enligt propositionen beräknas förvärvet delvis kunna finansieras genom omprioriteringar inom gällande investeringsram. Behovet av ramökning och av tilläggsanslag begränsas därigenom till 20 milj. kr. – Medelårsproduktionen på de aktuella fallsträckorna bedöms kunna ökas från 38 GWh till 74 GWh genom ombyggnad (24 GWh) och nybyggnad (12 GWh).

Konsortialavtalet mellan vattenfallsverket och Jokkmokks kommun avser samarbete om en fastbränslebaserad fjärrvärmeförsörjning inom kommunen. Enligt propositionen skall 3,5 milj. kr. inom ramen för gällande investeringsram få disponeras från anslaget Kraftstationer m. m. för förvärv av aktier och aktieteckning i samt lån till det planerade gemensamma fjärrvärmebolaget.

Den angivna nya ramen för borgen för lån till bolag i vilka vattenfallsverket förvaltar statens aktier innebär en ökning av det nuvarande rambeloppet med 250 milj. kr.

Utskottet

Utskottet tillstyrker regeringens förslag och hemställer

att riksdagen med bifall till proposition 1981/82:25 bilaga 10 punkt 2 momenten 2–6

1. bemyndigar regeringen att medge att de för driften av Forsmarks kärnkraftstation erforderliga mark- och vattenområdena får avyttras till Forsmarks Kraftgrupp AB,
2. bemyndigar regeringen att godkänna det mellan statens vattenfallsverk och Fiskeby AB träffade konsortialavtalet i vad staten därigenom ikläder sig ekonomiska förpliktelser,
3. bemyndigar regeringen att godkänna det mellan statens vattenfallsverk och Jokkmokks kommun träffade konsortialavtalet i vad staten därigenom ikläder sig ekonomiska förpliktelser.

4. bemyndigar regeringen att för lån till bolag i vilka statens vattenfallsverk förvaltar statens aktier teckna borgen intill sammanlagt 8 083 000 000 kr., varav högst 180 000 000 kr. för lån till eldistributionsföretag,
5. till *Statens vattenfallsverk: Kraftstationer m. m.* på tilläggsbudget I till statsbudgeten för budgetåret 1981/82 anvisar ett reservationsanslag av 20 000 000 kr.

G. Statsägda företag

3. **Förenade fabriksverken: Byggnader och utrustning.** Regeringen har under punkt 3 (s. 104–109) föreslagit riksdagen (2) att

a) bemyndiga regeringen att medge att förenade fabriksverken får teckna och förvärva aktier i JAS AB,

b) till Förenade fabriksverken: Byggnader och utrustning på tilläggsbudget I till statsbudgeten för budgetåret 1981/82 anvisa ett reservationsanslag av 21 400 000 kr.

Genom denna punkt i propositionen har regeringen vidare (1) berett riksdagen tillfälle att ta del av vad industriministern har anfört om en samlad utredning om lämplig företagsform för olika statliga verksamheter.

Propositionen

Förenade fabriksverken (FFV) har deltagit i det konsortium som har avgivit offert till försvarets materielverk rörande flygplanssystemet JAS. Som leverantör skall konsortiet uppträda i aktiebolagsform. FFV skall äga 20 % av aktiekapitalet, vilket till en början uppgår till 50 000 kr.

Det föreslagna anslaget av 21,4 milj. kr. är avsett dels för investeringar i Gevärsfaktoriet i Eskilstuna i samband med en omstrukturering av denna enhet till en i huvudsak civil verksamhet, dels för införande, med hänsyn till konstaterade risker vid nuvarande produktionsförhållanden, av ett nytt kruthanteringssystem vid Vanäsverken i Karlsborg.

Riksdagen gav år 1976 som sin mening regeringen till känna att en utredning om lämplig företagsform för den statliga affärsdrivande verksamhet som bedrivs i konkurrens med andra företag borde komma till stånd. Detta borde ske vid en tidpunkt som möjliggjorde att underlag skulle finnas för ett beslut när frågan om företagsform för FFV ånyo skulle tas upp efter tre till fem år. Industriministern anför nu, med åberopande av en rad exempel, att frågan om lämplig företagsform för olika statliga verksamheter är föremål för kontinuerlig uppmärksamhet av regeringen. Det utredningsarbete som har bedrivits visar, säger han vidare, att det är lämpligast att behandla företagsformen separat för olika statliga myndigheter och verk. En samlad utredning skulle knappast vara ändamålsenlig. Industriministern anser att det inte finns något behov av en särskild utredning i dessa frågor.

Utskottet

Utskottet tillstyrker regeringens förslag beträffande dels engagemang i JAS AB, dels anslag till förenade fabriksverken. Vidare instämmer utskottet i den i propositionen uttalade uppfattningen att det inte nu finns behov av en särskild utredning om lämplig företagsform för olika statliga verksamheter.

Utskottet hemställer

att riksdagen

1. med bifall till proposition 1981/82:25 bilaga 10 punkt 3 moment 2

   a) bemyndigar regeringen att medge att förenade fabriksverken får teckna och förvärva aktier i JAS AB,

   b) till *Förenade fabriksverken: Byggnader och utrustning* på tilläggsbudget I till statsbudgeten för budgetåret 1981/82 anvisar ett reservationsanslag av 21 400 000 kr.

2. med anledning av proposition 1981/82:25 bilaga 10 punkt 3 moment 1 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört beträffande utredning om företagsform för olika statliga verksamheter.

4. **Lån till mindre och medelstora varv.** Utskottet tillstyrker regeringens förslag under punkt 4 (s. 109 f.) och hemställer

att riksdagen med bifall till proposition 1981/82:25 bilaga 10 punkt 4 godkänner att giltighetstiden för nuvarande riktlinjer för lämnande av lån till mindre och medelstora varv för exportfrämjande åtgärder utsträcks t. o. m. år 1983.

5. **Förvärv av aktier i Luxor AB.** Regeringen har under punkt 5 (s. 111–114) föreslagit riksdagen att

1. till Förvärv av aktier i Luxor AB på tilläggsbudget I till statsbudgeten för budgetåret 1981/82 anvisa ett reservationsanslag av 175 000 000 kr.,

2. bemyndiga regeringen att överlåta statens aktier i Luxor AB.

Med anledning av denna punkt i propositionen har väckts tre motioner, nämligen

1981/82:107 av Lars Werner m. fl. (vpk), vari hemställs att riksdagen

1. bifaller propositionens förslag att till Förvärv av aktier i Luxor AB på tilläggsbudgeten för budgetåret 1981/82 anvisa ett reservationsanslag av 175 000 000 kr.,

2. avslår propositionens förslag om bemyndigande för regeringen att överlåta statens aktier i Luxor AB,

3. som sin mening ger regeringen till känna att

a) Luxor AB fortsättningsvis bör drivas i statlig regi,

b) ägarsatsningen bör användas för att säkra utveckling och sysselsättning vid företaget.

c) de planerade personalminskningarna vid företaget bör stoppas,

1981/82:117 av Erik Hovhammar m. fl. (m), vari hemställs att riksdagen

1. avslår regeringens förslag att till Förvärv av aktier i Luxor AB på tilläggsbudget I till statsbudgeten för budgetåret 1981/82 anvisa ett reservationsanslag av 175 milj. kr.,

2. på tilläggsbudget I till statsbudgeten för budgetåret 1981/82 beviljar Luxor AB ett kapitaltillskott om 60 milj. kr.,

3. som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts angående avveckling av statens ägarengagemang i Luxor AB,

1981/82:120 av Ingvar Svanberg m. fl. (s), vari hemställs att riksdagen avslår vad regeringen föreslagit om bemyndigande av överlåtelse av statens aktier i Luxor AB.

Propositionen

Staten satsade år 1979 på en rekonstruktion av Luxor AB. Åtgärder har därefter vidtagits för att åstadkomma en konkurrenskraftig och lönsam produktion. En breddning till nya produktområden utanför konsumentelektronikområdet har påbörjats. Diskussioner pågår mellan Sveriges Investeringsbank AB, Luxor och skilda intressenter om såväl utvecklings-, produktions- och marknadssamarbete som satsningar inom företaget på nya produkter. Ett samarbete kan komma att få formen av ett samgående med ett eller flera företag; statens aktier i Luxor föreslås i sådant fall få avyttras helt eller delvis. Luxors finansiella resurser bör ökas i syfte att skapa en grund för fortsatt omstrukturering. Staten föreslås medverka härtill genom att lämna ett kapitaltillskott som en slutlig ägarsatsning i Luxor.

Motionerna

I motion 1981/82:107 (vpk) erinras att vänsterpartiet kommunisterna redan i samband med krisen vid Luxor år 1979 yrkade på att företaget skulle förstatligas och att sysselsättningen skulle tryggas genom en inriktning av produktionen som svarar mot angelägna behov. De pågående aktiviteterna för ändrade ägandeförhållanden har, säger motionärerna, skapat berättigad oro bland de anställda och i kommunen. Såväl japanska intressenter som det multinationella Philips har förekommit i debatten. Spekulationer och avsaknad av klara besked har inte varit ägnat att skapa trygghet. Tvärtom har oron för Luxors framtid ökat. Planer på uppdelning av företaget i olika bolag är också illavarslande.

Motion 1981/82:25 (m) inleds med några allmänna aspekter på strukturproblemen inom industrin och på näringspolitiken. Strukturproblemen kan inte, säger motionärerna, avhjälpas genom upprepade statliga förlusttäckningsbidrag till krisbranscher och krisföretag. Företag utan överlevnadsmöjligheter måste få läggas ned. Även stödet till företag med tillfälliga problem bör minska. Sådana företag läggs normalt inte ned, om de har långsiktiga möjligheter att utvecklas.

Statens övertagande av ägaransvaret för Luxor AB år 1979 betraktade motionärerna vid den tidpunkten som en temporär lösning för att man skulle klara en omstrukturering av företaget under ordnade former. Resultatet av Luxors verksamhet har under de gångna åren rent ekonomiskt varit djupt otillfredsställande.

Förutsättningarna för att företaget skall uppnå acceptabel lönsamhet inom området konsumentelektronik är enligt externa bedömare för dagen inte stora. Ett ytterligare medelstillskott från staten för en fortsatt drift av företaget ställer sig motionärerna därför mycket tveksamma till. De anser emellertid att staten bör tillskjuta full förlusttäckning för år 1981, detta för att möjliggöra en ordnad avveckling av det statliga ägarengagemanget i Luxor.

I första hand bör företagsledningen ges i uppdrag att försöka finna en gemensam köpare för hela företaget. I andra hand bör företaget under år 1982 träda i likvidation. Under en eventuell likvidation bör lönsamma produktområden, affärsidéer, maskiner och fastigheter stegvis avyttras eller på annat sätt tas till vara. Om en likvidation blir oundviklig bör riksdagen hos regeringen begära förslag till en plan för avveckling av Luxor i ordnade former. Vid en sådan avveckling kan med fördel riksdagens beslut rörande s. k. omställningsbidrag tillämpas för att klara omställningen för överbliven personal, säger motionärerna till sist.

I motion 1981/82:120 anförs att man från socialdemokratisk sida ser det som angeläget att möjligheterna till samarbete med andra företag prövas. Man vill inte utesluta att ett samgående mellan Luxor och ett eller flera andra företag kan visa sig vara en lösning, som innebär att de utvecklingsmöjligheter som finns i Luxor tas till vara. Det bör emellertid enligt motionärerna vara riksdagens sak att slutgiltigt fastställa en långsiktig lösning för Luxor.

Interpellations- och frågesvar om Luxor AB

I en interpellation (1981/82:66) den 30 oktober 1981 med anledning av ett besked från Luxor AB att företaget hade för avsikt att minska personalen med ytterligare 630 personer ställde Thage Peterson (s) två frågor till industriministern:

1. Innebär besked om en ytterligare nedskärning av sysselsättningen vid

Luxor att de tidigare ambitionerna om att utveckla verksamheten har övergivits?

2. Vilka initiativ till åtgärder kommer industriministern att ta för att förbättra företagets situation och förhindra att den kraftiga personalnedskärningen behöver genomföras?

I frågor den 29 oktober 1981 av Torsten Karlsson (s) (1981/:82:68) och Nils Berndtson (vpk) (1981/82:70) berördes samma ämne som i interpellationen.

I sitt svar på interpellationen och frågorna den 23 november 1981 anförde industriminister Nils Åsling att det av regeringen föreslagna ytterligare tillskottet av 175 milj. kr. till Luxor borde ge företaget sådana resurser att den pågående omstruktureringen kan fullföljas. Befintliga utvecklingsmöjligheter borde härvid kunna tas till vara. Samarbete med andra företag kunde vara en väg att åstadkomma detta. Lönsamhet inom rimlig tid var enligt industriministern ett krav. Om man inte kunde uppnå lönsamhet skulle en fortsatt nedtrappning bli nödvändig. Sysselsättningsproblemen i Motala kunde därvid bli så stora att insatser i form av regionalpolitiskt stöd borde kunna komma i fråga i kommunen för särskilt angelägna projekt, som inte kan finansieras på annat sätt.

Utskottet

Luxor AB bedriver utveckling, tillverkning och försäljning av främst televisionsmottagare. Luxor sysselsätter i dag ca 1 200 personer, vilket betyder att företaget svarar för nära 25 % av industrisysselsättningen i Motala kommun.

Riksdagen har en gång tidigare, våren 1979 (NU 1978/79:52), behandlat en proposition om finansiellt stöd till Luxor. Bakgrunden var likartad med den som gäller för den nu föreliggande propositionen. I början av år 1979 stod det nämligen klart att företaget – som till dess varit ett familjeföretag – stod inför en akut finansiell kris som hotade dess fortbestånd. Efter överläggningar mellan industriministern, arbetsmarknadsministern, Sveriges Investeringsbank AB och företagets ägare övertog Investeringsbanken förvaltningen av företaget.

Regeringen föreslog att riksdagen skulle anvisa 175 milj. kr. för en finansiell rekonstruktion av Luxor. Av beloppet var 75 milj. kr. avsedda att täcka beräknade förluster intill utgången av år 1979, medan resterande belopp avsågs användas till utökning av bolagets aktiekapital. Näringsutskottet tillstyrkte regeringens förslag, och riksdagen följde utskottet.

I den föreliggande propositionen framhåller industriministern att de av Luxor vidtagna åtgärderna efter år 1979 syftade till att ge företaget möjligheter att fortleva av egen kraft. Produktionen är dock fortfarande förlustbringande, och fortsatta effektiviseringsåtgärder är angelägna. En breddning av produktområdet till bl. a. industrielektronik och småddatorer

pågår. De hittills uppkomna förlusterna i verksamheten försvagar emellertid företagets ekonomi. För att arbetet med omstruktureringen skall kunna fortsätta föreslås i propositionen ett nytt kapitaltillskott till Luxor. Tillskottet bör, säger industriministern, ha en sådan omfattning att utrymme ges för offensiva satsningar för att nå lönsamhet. Propositionens förslag på denna punkt är föremål för ett särskilt bifallsyrkande i motion 1981/82:107 (vpk).

I motion 1981/82:117 (m) krävs att Luxors företagsledning skall få i uppdrag att finna en gemensam köpare för hela företaget. Om detta inte är möjligt bör företaget enligt motionärerna under år 1982 träda i likvidation. Det i propositionen föreslagna reservationsanslaget avvisas. I stället föreslås i motionen att staten tillskjuter full förlusttäckning för år 1981, enligt motionen 60 milj. kr., för att möliggöra en ordnad avveckling av det statliga ägarengagemanget i Luxor AB.

Utskottet är medvetet om att hittillsvarande strukturarbete kan ge avgörande effekter först på längre sikt. Liksom regeringen anser utskottet att Luxor bör ges möjligheter att fortsätta omstruktureringsarbetet. Utskottet tillstyrker således förslaget om ett kapitaltillskott av 175 milj. kr. till Luxor. Härav följer att motion 1981/82:117 (m) avstyrks.

I motion 1981/82:107 (vpk) krävs att Luxor även fortsättningsvis skall drivas i statlig regi. Ägarsatsningen bör därvid, säger motionärerna, säkra utvecklingen och sysselsättningen vid företaget men också tillgodose kravet på att de planerade personalminskningarna vid företaget stoppas.

Utskottet delar inte motionärernas uppfattning att Luxor även fortsättningsvis måste vara ett statligt företag. Tvärtom ter det sig angeläget att möjligheterna till samarbete med andra företag prövas. Utskottet vill därför inte utesluta ett samgående mellan Luxor och ett eller flera andra företag. Följaktligen avstyrker utskottet motion 1981/82:107 (vpk) i nu angiven del.

I syfte att skapa ytterligare möjligheter till ett samarbete av detta slag föreslås i propositionen att riksdagen bemyndigar regeringen att överlåta statens aktier i Luxor.

I motion 1981/82:120 (s) yrkas avslag på förslaget att regeringen skall få detta bemyndigande. Innan en överlåtelse kan accepteras måste, menar motionärerna, regeringen inför riksdagen redovisa ett konkret förslag till langsiktig lösning för Luxor.

I propositionen nämner industriministern att diskussioner redan pågår om samarbete med andra företag. Motionärernas förslag innebär att regeringens handlingsutrymme kraftigt minskas. Regeringen bör enligt utskottets mening ges möjlighet att utan onödig tidsförlust genomföra ett samgående med andra företag om detta kan trygga Luxors fortsatta existens. Utskottet tillstyrker darfor propositionens förslag om ett bemyndigande för regeringen att överlåta statens aktier i Luxor AB. Detta innebär att motion 1981/82:120 (s) avstyrks.

Utskottet hemställer

1. beträffande *kapitaltillskott m. m.*
   att riksdagen med bifall till proposition 1981/82:25 bilaga 10 punkt 5 moment 1 och motion 1981/82:107 moment 1 samt med avslag på motion 1981/82:117 till *Förvärv av aktier i Luxor AB* på tilläggsbudget I till statsbudgeten för budgetåret 1981/82 under fjortonde huvudtiteln anvisar ett reservationsanslag av 175 000 000 kr.,
2. beträffande *vissa direktiv för Luxors verksamhet*
   att riksdagen avslår motion 1981/82:107 moment 3,
3. beträffande *bemyndigande att överlåta aktier*
   att riksdagen med bifall till proposition 1981/82:25 bilaga 10 punkt 5 moment 2 och med avslag på motion 1981/82:107 moment 2 och motion 1981/82:120 bemyndigar regeringen att överlåta statens aktier i Luxor AB.

6. **Preferensaktierna i Svenska Tobaks AB.** Regeringen har under punkt 6 (s. 115 f.) föreslagit riksdagen att bemyndiga regeringen att upphäva gällande avtal i fråga om preferensaktierna i Svenska Tobaks AB och att överlåta aktierna.

I detta sammanhang behandlar utskottet motion 1980/81:798 av Iris Mårtensson m. fl. (s), vari hemställs att riksdagen hos regeringen hemställer att en särskild utredning tillsätts med uppgift att utröna huruvida ett återinfört tobaksmonopol skulle vara av stort värde i samhällets tobakspolitiska arbete och på vilket sätt ett sådant monopol då bör inrättas och organiseras.

Propositionen

Svenska Tobaks AB:s föregångare AB Svenska Tobaksmonopolet bedrev sin verksamhet utifrån rent fiskala intressen. I syfte att stärka det allmännas inflytande och insyn i företaget infördes år 1930 genom avtal mellan staten och bolaget bl. a. regler om att ett antal enskilda personer, vilka anvisades av Kungl. Maj:t, kunde inneha preferensaktier i bolaget. Avtalet bibehölls när statsmonopolet på tillverkning av tobaksvaror upphörde. I propositionen anförs att det nu inte längre torde finnas skäl för att regeringen skall utse preferensaktieägare.

Motionen

I motionen erinras om det tidigare statsmonopolet på tobakstillverkningens och – delvis – tobakshandelns område. Monopolbolagets efterföljare, Svenska Tobaks AB, dominerar nu marknaden. Fastän detta bolag är statligt

intar det, framhäller motionärerna, ingen speciell ställning i samhällets tobakspolitik utan arbetar utifrån kommersiella intressen. Motionärerna kritiserar Tobaksbolagets marknadsföring, närmare bestämt dess lansering av s. k. lågtjäremärken, och dess exportverksamhet, som delvis är riktad till u-länder. På dessa båda områden skulle, menar de, ett statligt tobaksmonopol kunna ha en annan inriktning. Motionärerna anser att tobakshanteringen bör organiseras utifrån hälsoinriktade snarare än kommersiella utgångspunkter. Ett återinfört tobaksmonopol skulle enligt deras mening innebära större möjligheter att styra marknadsföringen av tobaksvaror, t. ex. genom att beivra s. k. smygreklam. Det skulle också jämna vägen för en förändring av detaljhandeln, t. ex. genom att förhindra att tobaksvaror används som lockvaror.

Tidigare reglering av tobaksbranschen

Vissa grundläggande uppgifter om det tidigare tobaksmonopolet lämnas i propositionen (s. 115). De kan kompletteras med följande framställning.

I början av 1900-talet övervägdes från statsmakternas sida hur man effektivast skulle kunna beskatta den då fria tobakshanteringen. Dessa överväganden ledde till en monopollagstiftning som trädde i kraft år 1915. Syftet med statsmonopolet var rent fiskalt.

Monopolet handhades för staten av ett bolag benämnt AB Svenska Tobaksmonopolet. Till en början avsåg det endast tillverkningen av tobaksvaror. År 1943 utvidgades monopolrätten till att avse också grossistimporten. Bolaget fick vidare inflytande över detaljhandelns nyetablering och bestämde de priser som skulle tillämpas i detaljhandeln vid försäljning till konsumenterna. Då liksom senare var den import som bedrevs av återförsäljare och enskilda obetydlig.

Den reglering av handeln med tobaksvaror som infördes genom 1943 års monopollagstiftning angavs tillkomma av i huvudsak rent sociala skäl, nämligen av hänsyn till tobakshandlarna. Monopolbolaget skulle anordna sin varudistribution på sådant sätt att försäljningsställenas antal anpassades med hänsyn till möjligheterna för tobakshandlarna att uppnå rimlig omsättning. I fråga om engroshandeln konstaterades bl. a. dålig lönsamhet och låga löner.

Den fortsatta utvecklingen kom att präglas av en övergång till fri konkurrens på tobaksmarknaden. En omprövning av det dittills gällande systemet föranleddes av 1953 års lagstiftning om motverkande av konkurrensbegränsning inom näringslivet. Det betecknades år 1957 (prop. 1957:50 s. 79) som självfallet att staten inte borde medverka till att inom en näringsgren upprätthålla en konkurrensbegränsning som ej från samhällelig synpunkt framstod som nödvändig.

År 1957 avskaffades med verkan fr. o. m. den 1 januari 1960 nyetableringskontrollen och de begränsningar i övrigt som då fanns i konkurrensen

inom detaljhandeln. Vidare blev prissättningen helt fri den 1 juli 1961. Samma år upphävdes också monopolet på grossistimporten. Tidigare gällande tullskydd vid import från EFTA-länderna trappades därefter successivt ned. Vid utgången av år 1966 försvann skyddet helt. Då upphörde även återstoden av monopolsystemet, nämligen det statliga bolagets ensamrätt att tillverka tobaksvaror inom landet.

Svenska Tobaks AB

Svenska Tobaksmonopolets firma ändrades år 1961 till Svenska Tobaks AB. Även efter år 1966 är det endast detta bolag som tillverkar tobaksvaror inom landet. År 1970 inordnades Tobaksbolaget i Statsföretagsgruppen. Såsom framgår av propositionen har det numera ställning som dotterbolag till Investment AB Procordia, vilket helt ägs av Statsföretag AB.

År 1980 var Tobaksbolagets andel av den svenska tobaksmarknaden 87 % för cigaretter, 86 % för cigarrer och cigariller, 74 % för röktobak och närmare 100 % för "rökfri tobak", dvs. snus och tuggtobak. Import av färdiga tobaksvaror svarade för 13 % av bolagets totala omsättning av tobaksvaror i Sverige.

Regler för marknadsföring av tobaksvaror

Annonsering och annan reklam för tobaksvaror regleras sedan år 1979 genom lagen (1978:764) med vissa bestämmelser om marknadsföring av tobaksvaror. I anslutning till lagen har konsumentverket utfärdat riktlinjer för marknadsföring av tobaksvaror (Konsumentverkets författningssamling 1979/7). Grundregeln är att särskild måttfullhet skall iakttas vid marknadsföringen av tobaksvaror. Långtgående restriktioner gäller i fråga om såväl reklam som andra säljfrämjande åtgärder. En närmare redogörelse för lagens och riktlinjernas innehåll har lämnats i näringsutskottets betänkande NU 1980/81:7.

Riksdagsbehandling år 1980 av frågor om reklam för och export av tobaksvaror

I betänkandet NU 1980/81:7 behandlade näringsutskottet motionsyrkanden bl. a. om förbud mot annonsering för tobaksvaror och om åtgärder för att motverka export av tobaksvaror. I den förstnämnda frågan hänvisade utskottet till tidigare uttalanden av utskottet att erfarenheter av den nya lagstiftningen rörande marknadsföring av tobaksvaror fick ge vid handen om det fanns skäl att skärpa marknadsföringsbestämmelserna än mer. Den nya lagen och de därtill anslutande riktlinjerna hade enligt utskottets bedömning haft en avsevärd sanerande effekt på reklamen för tobaksvaror. Det borde få ankomma på berörda myndigheter att följa utvecklingen och, om de fann det

erforderligt, ta initiativ till ytterligare åtgärder. Beträffande tobaksexporten sade utskottet att det även fortsättningsvis borde kunna anförtros åt det statsägda Svenska Tobaks AB att avgöra i vilken utsträckning det skall utnyttja förekommande exportmöjligheter. Motionsyrkandena avstyrktes av utskottet och avslogs av riksdagen.

Tobakskommitténs förslag

Tobakskommittén, som år 1977 fick i uppdrag att utarbeta ett program för arbetet med att nedbringa tobakskonsumtionen och motverka dess skadeverkningar, avgav i februari 1981 betänkandet (SOU 1981:18) Minskat tobaksbruk. Kommittén föreslår ett åtgärdsprogram mot tobaksbruket, innefattande såväl informations- som behandlings- och lagstiftningsåtgärder. Programmet upptar en rad åtgärder för att förebygga tobaksdebut och förändra tobaksvanor och för att i övrigt påverka samhällsklimatet kring och den allmänna inställningen till tobaksbruket. I fråga om tobaksvaror föreslås högre skatter, förbud mot annonsering och skärpta regler för viss annan marknadsföring. I övrigt berörs frågan om tillverkning och distribution av tobaksvaror inte i betänkandet.

Utskottet

Utskottet tillstyrker regeringens förslag om avskaffande av systemet med av regeringen utsedda preferensaktieägare i Svenska Tobaks AB.

En utredning om återinförande av tobaksmonopol i Sverige föreslås i motion 1980/81:798 (s). Motionärerna är kritiska mot de kommersiella intressena inom tobaksbranschen och vill se det tilltänkta monopolet som instrument för en hälsoinriktad tobakspolitik.

Som framgår av redogörelsen i det föregående hade det tidigare tobaksmonopolet från början ett rent fiskalt syfte. I den mån det tillkom sociala motiv för den så småningom utvidgade monopolregleringen gällde dessa närmast detaljhandelns villkor. Monopolets upphävande var en konsekvens av en näringsrättslig och handelspolitisk nyorientering som tog sin början på 1950-talet.

Under senare år har det varit en markant strävan från samhällets sida att tobakskonsumtionen skall nedbringas och dess skadeverkningar motarbetas. De föreskrifter om varningstext på bl. a. varuförpackningar och de skärpta regler för marknadsföring av tobaksvaror som har tillkommit under 1970-talet hör till uttrycken för detta.

I början av år 1981 lade tobakskommittén fram ett betänkande (SOU 1981:18) med förslag till ett omfattande åtgärdsprogram mot tobaksbruket. Detta betänkande remissbehandlas f. n.

Tobakskommittén har inte tagit upp frågan om införande av ett tobaksmonopol eller om andra ingripande organisatoriska åtgärder på

tobaksmarknaden. Utskottet finner detta naturligt. En näringsrättslig särreglering stick i stäv mot eljest tillämpade principer synes inte önskvärd. Samhället har, som bl.a. tobakskommitténs förslag visar, många andra möjligheter att främja det numera av vida kretsar omfattade syftet att motarbeta tobaksbruket.

Med hänvisning till vad här sagts avstyrker utskottet motion 1980/81:798 (s).

Utskottet hemställer

1. beträffande *preferensaktierna i Svenska Tobaks AB*
   att riksdagen med bifall till proposition 1981/82:25 bilaga 10 punkt 6 bemyndigar regeringen att upphäva gällande avtal i fråga om preferensaktierna i Svenska Tobaks AB och överlåta aktierna,
2. beträffande *återinförande av tobaksmonopol*
   att riksdagen avslår motion 1980/81:798.

Stockholm den 10 december 1981

På näringsutskottets vägnar
JOHAN OLSSON

Närvarande: Johan Olsson (c), Hugo Bengtsson (s), Sven Andersson (fp), Nils Erik Wååg (s), Margaretha af Ugglas (m), Lilly Hansson (s), Birgitta Hambraeus (c), Tage Adolfsson (m), Bengt Sjönell (c), Rune Jonsson (s), Wivi-Anne Radesjö (s), Christer Eirefelt (fp), Birgitta Johansson (s), Per Westerberg (m) och Sture Thun (s).

Reservationer

vid punkt 5 (Förvärv av aktier i Luxor AB)

1. Kapitaltillskott m. m. (mom. 1)

Margaretha af Ugglas, Tage Adolfsson och Per Westerberg (alla m) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 8 som börjar med "Utskottet är" och slutar med "1981/82:117 (m) avstyrks" bort ha följande lydelse:

Produktionen i Luxor är fortfarande förlustbringande. På tre år kan förlusten beräknas uppgå till ca 220 milj. kr. Det måste betonas att strukturproblemen inom industrin inte kan avhjälpas genom upprepade statliga förlusttäckningsbidrag till krisbranscher och krisföretag. Utskottet

kan inte ställa sig bakom förslaget att Luxor nu för andra gången skall få ett kapitaltillskott av 175 milj. kr.

Enligt utskottets mening bör staten i stället tillskjuta full förlusttäckning för år 1981, detta för att möjliggöra en ordnad avveckling av det statliga ägarengagemanget i Luxor. I första hand bör företagsledningen få i uppdrag att försöka finna en gemensam köpare för hela företaget. I andra hand bör företaget under år 1982 träda i likvidation. Under en eventuell likvidation bör lönsamma produktområden, affärsidéer, maskiner och fastigheter avyttras eller på annat sätt tas till vara. De anställda hos företaget bör ges möjligheter att om de så önskar överta delar av företagets verksamhet som ej kunnat avyttras.

Om en likvidation blir oundviklig bör, anser utskottet, riksdagen hos regeringen begära förslag till en plan för avveckling av Luxor i ordnade former. Vid en sådan avveckling kan med fördel systemet med s. k. omställningsbidrag för övertalig personal tillämpas. Utskottet föreslår alltså att riksdagen fattar beslut enligt motion 1981/82:117 (m).

dels att utskottet under 1 bort hemställa

1. beträffande *kapitaltillskott m. m.*
att riksdagen med bifall till motion 1981/82:117 och med avslag på proposition 1981/82:25 bilaga 10 punkt 5 moment 1 och motion 1981/82:107 moment 1 till *Förlusttäckning för Luxor AB* på tilläggsbudget I till statsbudgeten för budgetåret 1981/82 under fjortonde huvudtiteln anvisar ett reservationsanslag av 60 000 000 kr. och därvid som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört om avveckling av statens ägarengagemang i företaget.

2. Bemyndigande att överlåta aktier (mom. 3)

Hugo Bengtsson, Nils Erik Wååg, Lilly Hansson, Rune Jonsson, Wivi-Anne Radesjö, Birgitta Johansson och Sture Thun (alla s) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 8 som börjar med "I propositionen" och slutar med "1981/82:120 (s) avstyrks" bort ha följande lydelse:

Utskottet delar motionärernas uppfattning att det bör vara riksdagens sak att slutgiltigt fastställa en långsiktig lösning för Luxor. Först då regeringen inför riksdagen har redovisat ett konkret förslag till långsiktig lösning för Luxor bör riksdagen ta ställning till frågan om en eventuell överlåtelse av statens aktier. Utskottet avstyrker alltså regeringens förslag på denna punkt och tillstyrker motion 1981/82:120 (s).

dels att utskottet under 3 bort hemställa

3. beträffande *bemyndigande att överlåta aktier*
att riksdagen med bifall till motion 1981/82:107 moment 2 och motion 1981/82:120 avslår proposition 1981/82:25 bilaga 10 punkt 5 moment 2.

Särskilt yttrande

vid punkt 6 (Preferensaktierna i Svenska Tobaks AB)

Återinförande av tobaksmonopol (mom. 2)

Nils Erik Wåäg (s) anför:

Tobaksbruket medför så uppenbara hälsorisker att hanteringen av tobak principiellt sett bör vara fri från kommersiella intressen. Svenska Tobaks AB bedriver emellertid sin verksamhet på ett grannlaga sätt. Eftersom bolaget ingår i Statsföretagsgruppen har regeringen ett indirekt ägarinflytande. Detta förhållande kan betraktas som en garanti för att bolaget även framgent kommer att verka med den omsorg som uppgiften kräver.

I avvaktan på resultat av förslag som tobakskommittén har lagt fram kan jag biträda utskottets hemställan om avslag på motion 1980/81:798.

GOTAB Stockholm 1981